

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Кафедра економічного права та економічного судочинства

**ДРУГІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА
ПРОНСЬКОЇ ГРАЦІЄЛЛИ ВАСИЛІВНИ**

**ЕКОНОМІКА ВІЙНИ ТА ПОВОСННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТИ, ЗАВДАННЯ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Міжнародна науково-практична конференція

21 квітня 2023 р., м. Київ

Київ
Видавництво Ліра-К
2023

50-річчю
кафедри економічного права та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
присвячується

Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2023 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поєдинок. Київ: Ліра-К, 2023. 182 с.

ISBN 978-617-520-518-1

У збірнику опубліковано матеріали міжнародної науково-практичної конференції «**Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання**» (м. Київ, 21 квітня 2021 р.). Основними тематичними напрямками конференції стали: економіка війни та повоєнне відновлення економіки України: виклики і особливості правового регулювання в контексті євроінтеграційних процесів; вплив держави на економіку України в повоєнний період: перспектива правового регулювання; тенденції відновлення і розвитку основних видів та сфер економічної діяльності України у повоєнний період: правовий аспект; захист економічних прав під час війни та в повоєнний період; правове забезпечення вирішення економічних спорів в період дії воєнного стану.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, юристів-практиків.

Матеріали в збірнику подаються в авторській редакції

ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан,

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОТОЧНОГО І ПОВОЄННОГО РОЗМІНУВАННЯ ТА РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Війна, розпочата злочинним президентом, урядом та збройними силами російської федерації проти України ще на початку 2014 року та загострена й активізована після ганебної ночі на 24 лютого 2022 року, створила нові серйозні проблеми для суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України (АПК України) та оголила існуючі. Разом із тим обмеження у роботі та відвантаженні іноземним споживачам продукції АПК України показали усьому світу як надважливу його роль, так і реальні обсяги виробництва. Очевидно, що керівництво міжнародних транснаціональних корпорацій, які виготовляють товарну сільськогосподарську продукцію, знає реальну потужність АПК України. А пересічна громадськість, до якої у цьому питанні можна віднести й абсолютну більшість представників законодавчої влади та високопосадовців України й інших держав, отримує інформацію із ЗМІ та статистичних джерел. Інформація у ЗМІ часто подається із прямим умислом під кутом російської пропаганди або з несвідомим урахуванням даних пропагандистських джерел, які заповнили відкриті соціальні мережі. Російська пропаганда постійно занижує роль та значення АПК України, а тому применшує реальні обсяги виробництва. Зрозуміло, що при цьому російською пропагандою у разі завищуються дані про обсяги виробництва сільськогосподарських виробників на самій російській федерації.

Певна кількість українських виробників товарної сільськогосподарської продукції об'єктивно зацікавлена подати до податкових і, відповідно, статистичних органів занижені обсяги виробленої продукції, рівно як і занижену її вартість. Тому навіть державні органи часто не оперують повною та об'єктивною інформацією про ефективність роботи суб'єктів АПК України і про її незамінне значення для багатьох держав світу. В Україні рентабельність агропромислових виробництв багаторазово була підтверджена здійс-

ненням «рейдерських» нападів на суб'єктів АПК [1; 2]. Раніше нами вказувалося, що якщо в економічно розвинених демократичних державах світу «рейдери» виступають чимось на кшталт «санітарів» економіки, поглинаючи і знищуючи нерентабельні підприємства, то в Україні навпаки – об'єктами нападу стають найбільш успішні з них, особливо у сфері аграрного виробництва [1; 2].

У зв'язку із воєнними діями на території України багато суб'єктів АПК України зазнали значних збитків у вигляді знищення, пошкодження або викрадення рухомого майна, урожаю, насінневого фонду, знищення чи пошкодження об'єктів нерухомості. Та чи не найбільших збитків суб'єкти АПК України зазнали внаслідок замінування чи зараження хімічними або іншими шкідливими речовинами специфічного, унікального і найважливішого засобу виробництва – землі або земельних ресурсів чи земельних угідь. Без належного розмінування або знезараження таких угідь на деокупованих, прифронтових або прикордонних територіях використання їх суб'єктами АПК України є як мінімум небезпечним, а то й неможливим. За висновками міжнародної організації з розмінування HALO Trust обсяги замінованих земель на території України дорівнюють площі Великої Британії. На організацію та проведення гуманітарного розмінування таких площ потрібно витратити мільярди доларів США. Зрозуміло, що далеко не усі фермери мають достатні кошти. І організацію та проведення розмінування повинні здійснювати фахівці з вузьких військових спеціальностей. Відповідальною перед суб'єктами АПК України за наслідки війни є держава. Відшкодування завданих збитків із країни - агресора державою Україна на міжнародному рівні відбуватиметься пізніше. А до цього моменту держава Україна має відшкодувати завдані збитки максимально можливої кількості суб'єктів АПК України, адже саме держава відповідальна за безпеку усіх громадян і суб'єктів господарювання України. Частиною четвертою статті 13 Конституції України визначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання; статтею 14 Конституції України проголошено, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону; статтею 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу визначено обов'язком держави. Частинами 1 – 3 статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки визначено найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладено на Збройні Сили України; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладено на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [3].

Виходячи із висловленого вище, можна підбити попередні підсумки і зробити окремі пропозиції.

1. Україна має значні площі родючих сільськогосподарських земель, які у поєднанні з у цілому сприятливим кліматом, відносній достатності водних ресурсів та відносній ефективності використання знань, технологій та технічних засобів дозволяють забезпечувати продуктами харчування у десятки разів більшу кількість населення світу, ніж мешкає у самій Україні. Тому ефективна робота суб'єктів АПК України прямо впливає на продовольчу безпеку світу. Від цього залежить політична безпека держав - членів ЄС. У випадку неефективної роботи суб'єктів АПК України навіть існуванню останніх загрожує наймасовіша мігрантська криза з голодуючих найбідніших країн Африки та Азії.

2. За безпеку громадян і суб'єктів господарювання, зокрема і перед зовнішньою загрозою на основі норм Конституції України в кінцевому підсумку відповідає держава. А тому держава повинна з використанням власних можливостей і фінансових ресурсів максимально швидко відновлювати порушені права. Держава повинна уже сьогодні організувати та проводити розмінування земель на деокупованих територіях. Частково це здійснюється. До заходів гуманітарного розмінування залучаються військовослужбовці ЗСУ та інших держав. Зокрема на півночі Київської області провели розмінування значних територій саперні підрозділи Республіки Польща. Така робота є взаємовигідною. Збройним силам інших країн важливо надати реальну практику для відпрацювання знань, вмінь та навичок вузькопрофільним військовим фахівцям.

3. Реалізація державою проектів із розмінування поєднується із формуванням правової основи для відновлення прав громадян і суб'єктів господарювання, порушених внаслідок військової агресії російської федерації. При цьому якщо Закон України «Про правовий режим воєнного стану» було прийнято ще у 2015 році [4], то значну кількість інших актів довелося приймати під час активної війни. Так, 24 лютого 2022 року було видано Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [5] та прийнято Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [6]. А після проходження першого і найважчого місяця активної війни було прийнято постанову КМУ від 20 березня 2022 року «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [7], постанову КМУ від 26 березня 2022 року «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [8], а також 24 березня 2022 року зареєстровано проект важливого закону «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [9]. На основі на-

званих постанов КМУ суб'єкти АПК України повинні максимально чітко задокументувати завдані їм збитки. Держава при цьому виконує роль організатора, координатора, консультанта та помічника. За задумом держави відшкодування завданих збитків має здійснюватися суб'єктам АПК України, рівно як і іншим громадянам та суб'єктам господарювання України, у судовому або іншому порядку російською федерацією або її правонаступниками. Зрозуміло, що багатьох це не влаштовує, оскільки може затягнутися у часі. Ніхто не обмежений у праві звернутися із позовом до держави і спробувати отримати компенсацію уже зараз. Очевидно дещо простіше витребувати компенсації у держави за збитки, завдані нею, а не країною - агресором. Такі збитки могли бути завдані на основі застосування державою положень Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [10] і Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [11].

4. Крім поточного та повоєнного розмінування земельних угідь після перемоги у війні з російським агресором постає питання рекультивативної земелі, які постраждали від військових дій і не могли бути розміновані, знезаражені, повернуті до складу безпечних для здійснення господарської діяльності земель сільськогосподарського призначення раніше. Очевидно, це будуть землі в АРК, Донецькій, Луганській, а можливо Запорізькій, Херсонській та Харківській областях. При цьому повне повоєнне відновлення економіки України не може бути виконане без масштабної переорієнтації економіки Донецької і Луганської областей на виготовлення і переробку товарної сільськогосподарської продукції. В інших роботах, які зараз на стадії видання, нами наводилися аргументи на користь такої трансформації. А стосовно власне рекультивативної найродючіших, навіть за мірками України, земель – земель Донбасу, що найбільше постраждали від воєнної агресії російської федерації, а також забруднення відходами промислового виробництва, слід висловити декілька думок. Найшвидше і найефективніше можна відновити корисні властивості ґрунтів, забруднених відвалами гірничих порід – відходів вугледобувного виробництва – вугільних териконів. Ці терикони на 15–30 відсотків складаються із вугілля, яке у промислових масштабах економічно не вигідно та технічно складно відділяти від інших гірничих порід. Складові вугільних териконів можуть вивозитися залізницею до теплових електростанцій (ТЕС) і спалюватися там із додаванням кисню та/або інших каталізаторів. На початку 2000-х років в Україні було реалізовано кілька таких проєктів. Це дорого і екологічно брудно. Проте позитивом буде вироблена електроенергія та відновлені родючі ґрунти. При цьому складові териконів можуть продаватися за зовнішньоекономічними договорами та спалюватися на ТЕС у КНР, Індії чи інших державах. Складові вугільних териконів можуть використовуватися під час будівництва великих об'єктів як складова

фундаменту та під час будівництва доріг. Такі приклади відомі Україні і багатьом державам світу. Проте видається більш доцільним використання під такі цілі териконів як відходів видобування залізної руди, які недоцільно спалювати у ТЕС. Третім варіантом може бути залишення териконів із зміною їхнього статусу на туристичні чи розважальні об'єкти. На початку 2000-х років на одному із старих териконів у Кіровському районі Донецька було відкрито кафе із територією відпочинку. Відвідувачі і працівники добиралися туди на таксі або власним автотранспортом. У Рурському регіоні ФРН терикони використовуються як популярні туристичні об'єкти з відповідними маршрутами підйому, оглядовими майданчиками, кафе і місцями відпочинку тощо. В деокупованому після війни Донецьку можна як мінімум відновити кафе на верхівці терикону та зробити туристичним об'єктом і без того відомий у всьому футбольному світі терикон біля нині не діючого стадіону «Шахтар». Але такі об'єкти мають стати швидше винятком, оскільки після перемоги у важкій війні із жорстоким ворогом держава Україна повинна максимально використовувати свої найродючіші ґрунти за прямим призначенням – для виготовлення товарної сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Bogdan Derevyanko, Vitaliy M. Pashkov, Olha A. Turkot, Nadiia V. Zahrisheva and Olena S. Bisiuk (2020). Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), 171-180. doi:10.21511/ppm.18(1).2020.15
2. Деревянко Б.В., Туркот О.А. Про протидію збиранню чужого врожаю «рейдерями». *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 132–142.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
7. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
8. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спри-

чинених військовою агресією Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>

9. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: проєкт Закону, зареєстрований за номером 7198 24 березня 2022 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73967

10. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.

11. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст. 99.

ДОРОШЕНКО Ліна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри економічного права та економічного судочинства ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Введення в Україні воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [1] ставить перед державою нові завдання щодо забезпечення ефективного розвитку економіки, що є особливо важливим в умовах сьогодення, коли фіксується падіння внутрішнього валового продукту України, зокрема за підсумками 2022 року на рівні 30%. В повоєнний час економіка України потребуватиме значних додаткових матеріальних ресурсів, у тому числі й шляхом залучення іноземних інвестицій задля її відновлення. Все це потребує формування сприятливого інвестиційного клімату та удосконалення існуючих правових гарантій забезпечення захисту іноземних інвестицій.

Важливим правовим засобом, що може відображати інтереси інвестора, є договір, в тому числі і корпоративний, якщо іноземні інвестиції здійснюються у таких формах, як часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або прид-